

МИНИСТЕРСТВО НА КУЛТУРАТА

**НАЦИОНАЛНА ИЗПИТНА ПРОГРАМА
ЗА ПРОВЕЖДАНЕ НА ДЪРЖАВЕН ИЗПИТ ЗА ПРИДОБИВАНЕ
НА ТРЕТА СТЕПЕН НА ПРОФЕСИОНАЛНА КВАЛИФИКАЦИЯ**

	Код по СШОО	Наименование
Професионално направление:	212	Музикални и сценични изкуства
Професия:	212010	Музикант – инструменталист
Специалности:	2120119	Гайда
	2120120	Кавал
	2120121	Гъдулка
	2120122	Тамбура
Професия:	212030	Музикант – вокалист
Специалност:	2120302	Народно пеене

**Утвърдена със Заповед № РД09-625/26.08. 2016 г.,
изм. и доп. със Заповед № РД 09-838/01.11.2016 г.**

София, 2016 година

I. ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ И ЦЕЛ НА ИЗПИТНАТА ПРОГРАМА

Националната изпитна програма е предназначена за организиране и провеждане на държавните изпити по теория и по практика на професията и специалността за придобиване трета степен на професионална квалификация по професията **212010** Музикант-инструменталист за специалностите 2120119 гайда, 2120120 кавал, 2120121 гъдулка, 2120122 тамбура и по професията **212030**, специалност 2120302 народно пеене, от Списъка на професиите за професионално образование и обучение по чл.6 от Закона за професионалното образование и обучение (ЗПОО).

Целта на настоящата национална изпитна програма е да определи единни критерии за оценка на професионалните компетенции на обучаваните, изискващи се за придобиване трета степен на професионална квалификация по изучаваната професия и специалност.

Националната изпитна програма е разработена във връзка с чл. 36 от Закона за професионалното образование и обучение в съответствие с Държавното образователно изискване за придобиване на квалификация (Наредба № 58 от 13 февруари 2012 г. за придобиване на квалификация по професия Музикант-инструменталист, изд. ДВ, бр. 22 от 16 март 2012г.).

Държавните изпити по теория и по практика на професията и специалността се провеждат в съответствие с изискванията на ЗПОО и Наредба № 3 от 15.04.2003 г. за системата на оценяване.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА НАЦИОНАЛНАТА ИЗПИТНА ПРОГРАМА

Настоящата национална изпитна програма съдържа:

- 1. Формат и организация на държавните изпити за придобиване на трета степен на професионална квалификация**
- 2. За изпита по теория на професията:**
Учебно съдържание и критерии за оценяване.
- 3. За изпита по практика на професията:**
Репертоарни изисквания
- 4. Препоръчителна литература.**
- 5. Система за оценяване.**
- 6. Приложения:**
 - 6.1. Заявление за допускане до изпити за професионална квалификация
 - 6.2. Примерно изпитно задание на тест по теория на професията – първи и втори модул.
 - 6.3. Карта на оценителя по практика на професията.

III. ФОРМАТ И ОРГАНИЗАЦИЯ НА ДЪРЖАВНИТЕ ИЗПИТИ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА ТРЕТА СТЕПЕН НА ПРОФЕСИОНАЛНА КВАЛИФИКАЦИЯ

1. Държавните изпити за придобиване трета степен на професионална квалификация са:
 - изпит по теория на професията;
 - изпит по практика на професията.

2. Изпитът по теория на професията е писмен и анонимен, като се провежда под формата на тест. Той включва въпроси от учебното съдържание от задължителната професионална подготовка. Времетраенето на изпита по теория е 4 (четири) астрономически часа, разпределени както следва: първи модул – 40 минути, втори модул – 80 минути, трети модул – 120 минути.

3. Изпитът по теория на професията за всички професии и специалности се провежда на една и съща дата, определена със заповед на министъра на културата.

4. Изпитът по практика на професията се състои в индивидуално изпълнение на практическо задание/музикална програма/, съставено в съответствие с компетенциите и образователните изисквания за придобиване трета степен на професионална квалификация за съответната професия и специалност. Практическите задания се изготвят от комисия, определена със заповед на директора, като се съобразяват с конкретните условия за провеждане на изпита и се утвърждават от директора на училището.

5. Държавният изпит по практика на професията е публичен.

6. Времето и мястото за провеждане на държавния изпит по практика на професията се определя по график, утвърден от директора на училището.

7. Изпитната комисия на държавните изпити за придобиване трета степен на професионална квалификация се определя със заповед от директора на съответното училище, съгласно чл.35 от ЗПОО.

8. В определеното в графика време и място за провеждане на държавните изпити по теория и практика на професията учениците се явяват с документ за самоличност.

9. Оценка поставена от изпитните комисии са окончателни и не подлежат на промяна.

IV. УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ НА ПИСМЕНИЯ ИЗПИТ ПО ТЕОРИЯ НА ПРОФЕСИЯТА И КРИТЕРИИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ

Учебното съдържание за писмения изпит по теория на професията обхваща следните музикално-теоретични дисциплини:

- Теория на музикалните елементи (ТМЕ);
- Хармония;
- Музикален анализ;
- История на музиката;
- Български музикален фолклор;

Тестът за писмения изпит по теория на професията се състои от три модула:

А. Първи модул - включва **22 въпроса** със затворен (избираем) отговор от учебното съдържание по дисциплините: теория на музикалните елементи (ТМЕ) – **8** въпроса, хармония – **6** въпроса, музикален анализ – **4** въпроса, история на музиката – **4** въпроса. Всеки верен отговор носи по 1 точка. Максималният брой точки от първия модул на теста е **22 точки**.

Първите два въпроса по ТМЕ са слухови задачи, които са записани в аудио формат mp3 и задължително се прослушват два пъти в началото на първи модул.

Б. Втори модул – състои се от две части :

-**първа част** – включва **3** въпроса с отворен (свободен) отговор (практически задачи), съобразени с учебното съдържание по дисциплините: теория на музикалните елементи, хармония и музикален анализ . Всяка дисциплина участва с по един въпрос (задача), като

верните отговори по теория на музикалните елементи носят **2 точки**; по хармония - **4** точки, по музикален анализ - **2 точки**. Максималният брой точки за въпросите с отворен отговор (практическите задачи) е **8**.

-втора част - включва комплексна задача с едновременно наблюдение и анализ на нотен текст от музикалната литература (в клавирна фактура), съобразен с учебното съдържание по дисциплините: теория на музикалните елементи, хармония, музикален анализ и история на музиката. Теория на музикалните елементи и хармония участват с по **3** въпроса, музикален анализ и история на музиката участват с по **2** въпроса, като всеки верен отговор носи по **1** точка. Максималният брой точки за комплексната слухова задача е **10**. Максималният брой точки от втория модул на теста е **18 точки**.

Музикалните примери от комплексната слухова задача са записани в аудио формат mp3 и задължително се прослушват два пъти в началото на втори модул.

В. Трети модул - писмено развиване на тема, из предварително обявени 10 изпитни теми от учебното съдържание по български музикален фолклор. Писмената работа е в обем до три страници. Максималният брой точки от третия модул на теста е – **20 точки**. Оценяването на работите се извършва въз основа на критериите, определени в Раздел VII на програмата „Система за оценяване”, съобразно учебното съдържание към съответната тема.

IV.1. УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ ПО „ТЕОРИЯ НА МУЗИКАЛНИТЕ ЕЛЕМЕНТИ”

Теоретични знания, практически и слухови задачи, които включват определяне, построяване и отгатване на:

1. Октавови групи; основни и производни степени, хроматични знаци; нотни ключове - виолинов сол ключ, басов фа ключ, алтов до ключ и теноров до ключ; транспониране чрез смяна на ключа.
2. Прости и сложни метруми. Размери: 2/4, 3/4, 4/4, 3/8, 6/8, 9/8, 12/8; 3/2, alla breve; 5/8 (5/16), 7/8 (7/16), 8/8 (8/16), 9/8 (9/16), 11/8 (11/16). Променливи размери. Основно и особено деление на двуделните и триделните нотни стойности. Видове синкопи.
3. Мажорни и минорни тоналности до седем знака включително. Видове тоналности. Разновидности на мажорния и минорния лад: натурален, хармоничен, мелодичен и бихармоничен вид. Пентатоника. Старинни ладове.
4. Прости диатонични и хроматични интервали – мелодични и хармонични. Видове движения при двуглас. Валдхорнов ред при интервалите.
5. Видове квинтакорди и техните обръщения. Доминантов септакорд и обръщенията му.
6. Обозначения на италиански език на видовете темпа и отклонения. Динамика и динамични знаци. Украшения. Основни знаци за съкращения в нотописа.

IV.2. УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ ПО „ХАРМОНИЯ”

Теоретични знания и практически задачи, които включват:

1. Четиригласен строеж и свързване на акордите. Главни и второстепенни тризвучия. Четиризвучия на II, V и VII степени. Разрешения на доминантовото четиризвучие.
2. Ладово-хармонични функции на акордите. Класическа функционална логика.

3. Диатонична секвенция.
4. Каденци – видове според акордов състав, хармоническо и мелодическо положение и метричен момент.
5. Неакордови (чужди) тонове. Характерни акорди под влияние на старите и едноименните тоналности.
6. Отклонение от тоналността и диатонична модуляция.

Дейностите, свързани с практическите задачи, включват:

1. Хармонизиране на четиритактово построение при зададени мелодия в сопран или цифрован бас с диатонични тризвучия и четиризвучия на II, V и VII степени (без чужди тонове) в тоналности до 3 знака включително и размер 3/4 или 4/4.
2. Хармоничен анализ, основан на учебното съдържание.

IV.3. УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ ПО „МУЗИКАЛЕН АНАЛИЗ”

Теоретични въпроси и практически задачи по темите:

1. Музикална форма и жанр.
2. Музикално-изразни средства.
3. Музикална тема. Определяне на границата и структурата на музикалната тема.
4. Основни формообразуващи принципи и части на формата.
5. Период. Части на периода. Видове.
6. Прости форми. Видове, буквени схеми.
7. Вариационна форма.
8. Сложни форми: сложна триделна форма, рондо, сонатна форма. Особени случаи на сонатната форма.

IV.4. УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ ПО „ИСТОРИЯ НА МУЗИКАТА”

Първи модул:

Учебното съдържание към Първия модул от теста включва теоретични знания за творчеството на българските композитори от Първо и Второ поколение – Е. Манолов, П. Пипков, Н. Атанасов, Д. Христов, Маестро Г. Атанасов, П. Стайнов, П. Владигеров, В. Стоянов, М. Големинов, Л. Пипков, Ф. Кутев, П. Хаджиев.

Втори модул:

Учебното съдържание към Комплексна слухова задача от Втория модул на теста включва теоретични знания за творчеството и епохата, в която живеят и творят композиторите: Й. С. Бах, Фр. Хендел, Й. Хайдн, В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, Фр. Шуберт, Ф. Менделсон, Р. Шуман, Й. Брамс, П. И. Чайковски, Фр. Шопен, Ф. Лист.

IV.5. ТРЕТИ МОДУЛ:

ВЪПРОСИ ЗА РАЗВИВАНЕ НА ПИСМЕНА ТЕМА ПО „БЪЛГАРСКИ МУЗИКАЛЕН ФОЛКЛОР”

Тема № 1. Класификация на българските народни песни по тематика и по функция.

- Класификация на песните по тематика. – 4 т.
- Класификация на песните по функция. – 8 т.

Тема № 2. Обичайно-обредна система. Празник, обичай, обред. Символи в народната обредност.

- Зимни, пролетни, летни, есенни обичаи и песните, свързани с тях (коледуване, ладуване, Сирни заговезни (кукери), лазаруване, нестинарство, Калушари, Пеперуда, Герман) – 9 т.
- Семейна обредност – обичаи при раждане, женитба и смърт. – 3 т.

Тема № 3. Метроритмични особености на българската народна музика. Класификация на метрумите и размерите.

- Прости размери – 1 т.
- Сложни размери – 5 т.
- Комбинирани метрични групи и хетерометрични редици – 3 т.
- Безмензурни народни песни и инструментални мелодии – 3 т.

Тема № 4. Мелодични особености в българския музикален фолклор

- Пентатоника – видове и разпространението им. – 3 т.
- Диатоника. Стари ладове – видове и разпространението им в диалектните области. – 4 т.
- Хроматика – видове маками и тяхното разпространение в диалектните области. – 3 т.
- Енхармоника – 2 т.

Тема № 5. Българска народна органология

- Аерофонни инструменти: кавал, гайда, зурна, двоянка – 6 т.
- Кордофонни инструменти: гъдулка, тамбура – 4 т.
- Мембранофонни и идиофонни инструменти: тъпан, дайре – 2 т.

Тема № 6. Музикално-фолклорни диалекти в България. Средна Северна, Североизточна България и Добруджа.

- Музикалният фолклор на Средна Северна и Североизточна България: граници, поминък, обичаи, видове песни, мелодичен и ладов строеж, метроритмика, традиционни народни музикални инструменти, характерни танци, известни изпълнители. – 6 т.
- Музикалният фолклор на Добруджа – видове песни, метроритмика, танцов фолклор, традиционни народни музикални инструменти, известни изпълнители. – 6 т.

Тема № 7. Музикално-фолклорни диалекти в България. Средна Западна България и Пазарджишко – Ихтиманска област.

- Средна Западна България: граници, поминък, население, видове песни, метроритмика, мелодичен и ладов строеж, изпълнителски стил, шопски двуглас, орнаментика, танцов фолклор, традиционни музикални инструменти, известни изпълнители. – 8 т.
- Пазарджишко – Ихтиманска област: граници, поминък, музикален фолклор, изпълнителски стил, традиционни музикални инструменти, известни изпълнители. – 4 т.

Тема № 8. Музикално-фолклорни диалекти в България. Музикалният фолклор на Северозападна България и Родопите.

- Музикалният фолклор на Северозападна България: граници, население, поминък, видове песни (песни „припевки“), мелодичен и ладов строеж, метроритмика, традиционни народни музикални инструменти, танцов фолклор, известни изпълнители. – 6 т.
- Родопска музикално – фолклорна област: граници, поминък, население, обичаи, видове песни, орнаментика, изпълнителски стил, танцов фолклор, традиционни народни музикални инструменти, известни изпълнители. Неделински двуглас. – 6 т.

Тема № 9. Музикално-фолклорни диалекти в България. Тракия и Странджа.

- Тракийска музикално – фолклорна област: : граници, поминък, население, обичаи, видове песни, метроритмика, орнаментика, мелодичен и ладов строеж, изпълнителски стил, танцов фолклор, традиционни народни музикални инструменти, известни изпълнители. – 8 т.
- Странджанска музикално – фолклорна област: граници, поминък, население, обичаи, видове песни, орнаментика, изпълнителски стил, танцов фолклор, традиционни народни музикални инструменти, известни изпълнители. – 4 т.

Тема № 10. Музикално-фолклорни диалекти в България. Пиринска фолклорна област и Средногорие.

- Пиринска музикално – фолклорна област: граници, поминък, население, видове песни, метроритмика, мелодичен и ладов строеж, видове песни (песни „ на ацане“ и песни „ на високо“), изпълнителски стил, танцов фолклор, традиционни народни музикални инструменти, известни изпълнители. – 10 т.
- Музикалният фолклор на Средногорието. – 2 т.

Забележка: Разпределението на точките се отнася за критерия „Степен на обхващане на проблематиката“ – 12 т.

V. РЕПЕРТОАРНИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА ДЪРЖАВЕН ИЗПИТ ПО ПРАКТИКА НА ПРОФЕСИЯТА

V.1. Професия „Музикант-инструменталист”

Специалност “Гайда”

1. Етюд от сборника “ Етюди за гайда и кавал” – Милчо Василев
2. Безмензурна мелодия с ручило от изучавания материал
3. Авторска пиеса на зрелостника, нотирана и представена на комисията
1. Задължителна пиеса със съпровод на пиано по избор на зрелостника между Н. Стойков – “ Ръченица” или Л. Досев – “Калоферска ръченица”
2. Изпълнение на пет пиеси в различни размери от изучавания материал

Специалност “Кавал”

1. Етюд от сборника “ Етюди за народни инструменти” – Милчо Василев
2. Безмензурна мелодия от изучавания материал
3. Авторска пиеса на зрелостника, нотирана и представена на комисията

4. Задължителна пиеса със съпровод по избор на зрелостника между “Любила Сафета
5. Изпълнение на пет пиеси в различни размери

Специалност “Гъдулка”

1. Етюд от сборника “Етюди за гъдулка “ – Тодор Киров
2. Безмензурна мелодия от изучавания материал
3. Авторска пиеса на зрелостника, нотирана и представена на комисията
4. Задължителна пиеса със съпровод на пиано – “Сватбарска ръченица”
5. Изпълнение на пет пиеси в различни размери

Специалност “Тамбура”

1. Етюд от сборника “Етюди за тамбура” – Тодор Киров, Тодор Кортелев
2. Автентична мелодия от Пиринския край
3. Задължителна пиеса – Ангел Димитров - “ Право хоро”
4. Задължителна пиеса със съпровод “ Бучемиш”от сборника “ Пиеси за тамбура и пиано” – Костадин Бураджиев
5. Авторска пиеса на зрелостника, нотирана и представена на комисията
6. Четири пиеси в различни размери от изучавания материал

Забележка: Репертоарът за всички специалности се изпълнява наизуст. Авторските пиеси се представят на комисията пет дни преди изпита.

V.2. Професия „Музикант-вокалист”

Специалност „Народно пеене“

1. Безмензурна песен от областта на кандидата със съпровод
2. Хороводна песен от друга фолклорна област със съпровод
3. Представяне на 10 дешифрирани песни на зрелостната комисия /5 безмензурни и 5 хороводни/. Изпяване на 4 от тях /2 безмензурни и 2 хороводни посочени от комисията/
4. Представяне на 6 дешифрирани песни /варианти или собствени/ и изпълнение на две от тях - хороводна и безмензурна, посочени от комисията

Забележка:

Репертоарът за специалност народно пеене се изпълнява наизуст. Дешифрираните песни се представят на комисията пет дни преди провеждане на изпита.

VI. ПРЕПОРЪЧИТЕЛНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Елементарна теория на музиката – П. Хаджиев, изд.Музика, 2004г.
2. Обща теория на музиката – К. Константинов, изд. Наука и изкуство 1960г.
3. Курс теории музика – А.Островски, изд.Музика,1988г.
4. Теория на музикалните елементи. Тестове.- Р. Дюлгерова - Пръвчева,НБУ София,2007г.
5. Задачи и упражнения по елементарна теория – П.Минчева, изд. Balkanota, 2010г.

6. Хаджиев П., Учебник по хармония за средните музикални училища, 1976г.
7. Райчев А., Хармония, учебник за БДК, 1974г.
8. Елиезер Б., Задачи по хармония, 1976г.
9. Елиезер Б., Задачи по цифрован бас, 1982г.
10. Стоянов П., Хармония, 2010г.
11. Аврамов Е., Ръководство по практика на хармоничния анализ, I и II ч., 1975г.
12. Белтрандо-Патие, Мари-Клер. История на музиката. Ч. 1. С.: Музика, 1997.
13. Белтрандо-Патие, Мари-Клер. История на музиката. Ч. 2. С.: Музика, 1999.
14. Крачева, Л. Творци и творби. Част първа. С.: Марс, 2006.
15. Крачева, Л. Творци и творби. Част втора. С.: Марс, 2010.
16. Крачева, Л. Българската музикална култура. От древността до наши дни. С.: Марс, 2008.
17. Стоянов, П., Музикален анализ. С., ДИ „Наука и изкуство“, 1969.
18. Стоянов, П., Музикален анализ, I и II ч., С., Музика, 1993 и 1995.
19. Мазель, Л., Цукерман, В. Анализ музыкальных произведений. М., 1967.
20. Способин, И. Музыкальная форма. М. Музыка, 1980.
21. Брашованова, Л., Стоянов, П., Христоматия по музикална литература с анализи, С., Наука и изкуство, 1972.
22. Литова – Николова, Л., Българска народна музика, С., Музика, 1988.
23. Тодоров М. – „Българска народна музика“, С., Музика, 1976.
24. Кауфман Н. – „Българската многогласна народна песен“. С; 1969
25. Кацарова Р. – „Български танцов фолклор“, С., 1955
26. „Христоматия по българска народна музика“ С., 1988
27. Стоин Е. – „Музикално – фолклорни диалекти в България“ С., 1981
28. Кауфман Д. – „Развитието на инструменталната народна музика през последните сто години“ С., 1982
29. Джуджев Ст. – „Българска народна музика“ т.1, т.2 1970 и 1975 г.

VII. СИСТЕМА ЗА ОЦЕНЯВАНЕ

1. Системата за оценяване на държавните изпити за придобиване на професионална квалификация е точкова. Максималният брой точки за оценяване на всяка изпитна тема и на всяко индивидуално практическо задание е 60. Неправилният отговор се оценява с 0 точки. Непълният отговор се оценява с част от точките за верен отговор.
2. Оценяването на писмените работи от държавния изпит по теория, както и изпълнението на индивидуалното практическо задание се извършва по единни критерии.
3. Крайната цифрова оценка от държавния изпит по теория на професията и от държавния изпит по практика на професията е средноаритметичният сбор от точките на членовете на комисията. Преминаването от точки в цифрова оценка се извършва по следната формула:

Цифрова оценка = общият брой точки : 10

Получената цифрова оценка се изчислява с точност до 0,01.

5. Цифровите оценки се вписват в протоколите за резултатите от държавния изпит по теория на професията и от държавния изпит по практика на професията.
6. Оценкаите от държавните изпити по теория и практика на професията са окончателни.

Критерии за оценяване по теория на професията и специалността:

№	Критерии за оценяване по теория на професията	Брой точки
1.	Тест – първи модул, двадесет и два въпроса със затворен отговор	22
2.	Тест – втори модул, въпроси с отворен отговор (практически задачи) и комплексна слухова задача	18
3.	Тест – трети модул, писмено развиване на тема	20
3.1	- степен на обхващане на проблематиката – 12 т.	12
3.2	- познаване и владееене на терминологията – 2 т.	2
3.3	- вярност на определенията и примерите – 2 т.	2
3.4	- логична структура на изложението – 2 т.	2
3.5	- граматически правилен език и стил – 2 т.	2
	Максимален брой точки:	60

Критерии за оценяване по практика на професията и специалността:

№	Критерии за оценяване по практика на професията	Брой точки
1.	Техническо владееене на репертоара – звукоизвличане, щрихи, темпо, ритъм.	20
2.	Художествено изграждане на творбите - стил, динамика.	20
3.	Сценично присъствие	20
	Максимален брой точки:	60

Забележка: При оценката за цялостно представяне на програмата се взема предвид и подбора на произведенията включени в нея – съобразени с художествения опит и предположението на ученика към тях, както и съответствието на техническите му умения, със съдържащите се в тях трудности.